

ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОБСТВЕНОСТ И НЕЙНАТА ЗАКРИЛА В КОНТЕКСТА НА ПРИЛАГАНЕТО НА ОТВОРЕНИ ИНОВАЦИИ В БЪЛГАРИЯ

Радка Иванова

Икономически университет – Варна
гр. Варна, България
r.ivanova@ue-varna.bg

РЕЗЮМЕ – Парадигмата отворени иновации се разглежда като съвременен начин за съвместно осъществяване на иновационна дейност от различни по вид, големина, териториално разположение организации. Запазването на интересите на всяка една от страните изисква спазване на определени правила при прилагане на новости в практиката им. Тъй като в основата на иновациите стои творческата дейност на хората, от особено значение са възможностите за регламентиране на закрилата на интелектуалната собственост. Наличието на подходяща правно-нормативна рамка е предпоставка за повишаване на интереса към тази дейност. Патентоването на изобретения, промишлени дизайни, марки и пр. дава възможност за увеличаване на ползите за техните създатели и обществото като цяло. В тази връзка се създава и Световната организация по интелектуална собственост, която поддържа Международен регистър на получените защитни документи. Европейското патентно ведомство и съответните национални ведомства за патентоване следят за съответствие на регистрираните заявки с конкретните условия – основни и допълнителни.

Ключови думи: иновации, отворени иновации, интелектуална собственост, закрила

INTELLECTUAL PROPERTY AND ITS PROTECTION IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF OPEN INNOVATIONS IN BULGARIA

Radka Ivanova

University of Economics Varna
Varna, Bulgaria
r.ivanova@ue-varna.bg

ABSTRACT – The Open Innovation Paradigm is seen as a modern way to jointly implement innovation from different types, sizes, and spatial organizations. The preservation of the interests of each party requires adherence to certain rules when applying novelties in their practice. Since the creativity of people is at the core of innovation, the possibilities for regulating the protection of intellectual property are of particular importance. The existence of an appropriate legal framework is a prerequisite for increasing the interest in this activity. The patenting of inventions, designs, brands, etc. allows for increased benefits for their creators and society as a whole. The World Intellectual Property Organization, which maintains an International

Register of Received Security Documents, is also established in this respect. The European Patent Office and the relevant national patent offices monitor the compliance of registered applications with the specific conditions - basic and additional.

Keywords: innovation, open innovation, intellectual property, protection

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Съществува тезата, че предвид по-ниската степен на бюрократичност, малките организации могат да извлекат значително по-големи ползи от прилагането на отворени иновации¹. Предпоставка за това е и по-добрата гъвкавост, която притежават и съответно процесите на адаптиране към промените в средата могат да се осъществяват по-лесно. Същевременно, обаче, трябва да посочим, че успехът на отворените иновации, независимо от размера на компаниите, следва да бъде част от стратегическата рамка за тяхното развитие. От тази гледна точка е необходимо да имаме предвид факта, че малките организации не разполагат с портфейли от иновационни проекти, сред които да избират най-подходящия към даден момент или да ги подредят според свои признаци за приоритетност, а по-скоро могат да иновират въз основа на чужди разработки. Това предполага наличие на подходяща нормативна рамка, позволяваща придобиване на собственост върху такива, уреждаща правата и задълженията на заинтересованите страни. Отворените иновации в по-малките организации представляват едно от усилията им да се развиват и повишават своята конкурентоспособност. От друга страна, прилагането на отворени иновации изисква умения в областта на управлението на мрежи от различни партньори и правилно позициониране между тях. Като основна предпоставка за насочване към отворени иновации на малките и средните предприятия може да се разглежда недостатъчната им ресурсна обезпеченост и желанието им за промени и печалба. В същото време именно тези организации следва да насърчават останалите участници във формираната мрежа да търсят ползите в новите идеи, въпреки съпровождащите ги рискове.

Основната цел, която си поставяме, е да анализираме възможностите за създаване на благоприятни предпоставки за развитие на отворени иновации в България, като акцентираме върху динамиката на получаващите закрила заявки за защитни документи (патенти, марки) у нас. Наличието на интерес към закрилата на интелектуалната собственост е предпоставка за развитие на иновационна дейност като цяло и в частност – възможност за създаване на благоприятна среда за отворени иновации. В хода на анализа вниманието е фокусирано върху данните, оповестени от Българското патентно ведомство за периода 2014-2018 г.

2. ЛИТЕРАТУРЕН ОБЗОР, ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА И МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Отворени иновации

Познатият традиционен начин за извършване на иновационна дейност, ограничена в рамките на конкретната организация, вече не позволява постигане на достатъчно конкурентни преимущества. Световната глобализация налага нови начини за

¹ Vanhabeke, W. *Managing Open Innovation in SMEs*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, June, 2017, p. 5 [https://www.cambridge.org/core/terms]

функциониране на пазарните субекти, в резултат на което от началото на XXI в. вниманието се насочва към тезата на Н. Chesbrough за преминаване към отворени иновации. Тяхната същност се свежда до условното премахване на границите на организациите и създаването на условия за безпрепятствен обмен на различни идеи, информация, технологии, хора и пр. между тях, с цел иновиране и обединяване на усилията за развитие на иновационна дейност. Предпоставка за това е и фактът, че жизненият цикъл на продуктите и услугите се съкращава поради ускореното задоволяване на потребностите и непрекъснатото възникване на нови. Бързото разпространение се подпомага от съвременното развитие на технологиите и възможностите, предоставяни от електронните средства за комуникации.

Отворените иновации се характеризират със своя широчина и дълбочина. Двете характеристики са тясно свързани и се отнасят до броя на информационните източници. Широчината се анализира чрез обхвата на външните източници на иновации, докато дълбочината на отворените иновации се свежда до степента на важност на тези източници, както и до интензивността, с която организациите ги привличат. В специализираната литература са изведени десет основни външни източника на идеи и знания, които могат да бъдат интегрирани в иновационния процес на една организация и това са: клиенти; доставчици; конкуренти; публични научноизследователски институти; частни научноизследователски звена; висши и други учебни заведения; специализирани конференции, панаири, изложения; индустриални асоциации; специализирани научни, научно-практически издания, както и информация от патентните ведомства; научни и технологични програми с национален, регионален и световен обхват.² Всичко това дава възможност за успешно приложение на отворени иновации в дейността на организациите, осигурява им различни начини за трансфер на знания, получаване на нови идеи и насоки за придобиване на ресурси за осъществяването им. Чрез отворените иновации се съчетават вътрешните и външните компетенции, в резултат на което организациите могат да постигнат по-добро пазарно позициониране в стратегически аспект.³ Ангажирането на стопанските субекти с иновационна дейност може да се определи като важна предпоставка за оцеляването им в динамична пазарна среда и последващото им развитие, при установяване на устойчив начин за това.

Отворените иновации придобиват все по-голяма популярност при осъществяване на иновационната дейност на организациите днес. Те стимулират обмена на идеи, технологии, методи за работа между различни организации, опериращи в различни сектори на икономиката и разположени в различни географски области. Възможностите, предоставяни от интернет средата, правят по-лесен достъпа до чуждия опит, както и улесняват споделянето на своя. Нововъведенията в една област често намират последващо приложение в друга, съвсем различна. Това предполага провеждане на специализирани обучения, създаване на условия за посредничество и изграждане на нови мрежи от разнородни субекти, участващи в този процес. На практика отворените иновации се характеризират със способността да увеличават потенциала на потока от знания между отделните организации, в резултат на което границите им по-скоро губят своето предназначение. В тази връзка М. Guertler, I. Michailidou, U. Lindemann развиват тезата, че самото отваряне на иновационния процес на организациите, т.е. условното премахване на

² Open innovation as a response to constraints and risks p. 198 [<https://www.cambridge.org/core/terms>]

³ Vanhavebeke, W. Managing Open Innovation in SMEs. Cambridge: Cambridge Univ. Press, June, 2017, p. 2 [<https://www.cambridge.org/core/terms>]

границите между тях, се явява сериозно предизвикателство.⁴ Причините за това могат да се търсят в различни направления, сред които са „изтичане“ на знания извън пределите на отделните стопански субекти, липсата на готовност на персонала да работи в нови условия, необходимост от коопериране на усилията на бизнеса и научноизследователски структури, изграждане на екипи от вътрешни и външни експерти и т.н. От изключителна важност е подбирането на подходящи партньори и избор на адекватни на ситуацията иновационни проекти, върху които да се фокусират вниманието и усилията. Информационните източници, вътрешни и външни, следва да генерират целенасочени знания, за да бъдат ползотворни за всеки от партньорите. Възможности за сътрудничество могат да се търсят в различни посоки – сред клиентите, конкурентите, доставчиците и пр., като целта е усвояване и прилагане на нови методи, техники, подходи, инструментариум и допълване на конкурентните преимущества на организациите. Всичко това несъмнено създава известни проблеми относно опазването на собствеността върху идеи, технологии, продукти, услуги и пр. В тази връзка следва да посочим, че въпреки редицата ползи, до които водят отворените иновации, като разпределяне на разходи и риск, улесняване на усвояването на нови продукти и услуги, оптимизиране на работния процес и т.н., те носят със себе си и някои проблеми. Основният сред тях е въпросът за опазването на интелектуалната собственост и възможностите за ползването на чужда такава.

Интелектуална собственост и закрилата ѝ в контекста на отворените иновации

Практиката показва, че споделянето на резултатите от интелектуалната собственост представлява сложен процес, който предполага формирането на определена култура в стопанските субекти. Необходимо е да има съответната правно-нормативна рамка за регулирането на този процес, както и да се постигне балансираност на ролите на участниците в него. Възможността за използването на интелектуална собственост от различни пазарни субекти, независимо дали са участвали в създаването на обектите ѝ или не, е предпоставка за повишаване на печалбите от иновационни идеи и изобретения с разнороден характер, както и представлява насока за растеж на фирмите, особено по-малките, прилагайки подхода на отворени иновации. Последниците са отправна точка за стратегическа промяна, водеща до необходимостта от преобразуване на начина на мислене, вземане на решения, осъществяване на дейностите в една организация. Установяването на работеща правно-нормативна рамка, която да гарантира правата на интелектуалната собственост има важно значение за стопанските субекти по отношение на разпространяването на знания и създаването на стойност.⁵ Наличието на регламентирана закрила на тези права може да се разглежда като средство за насърчаване на частните инвестиции в иновационна дейност, в резултат на което изобретателите могат да възстановяват направените от тях разходи, както и да бъдат стимулирани да продължават да творят. Придобиването на конкретни документи, гарантиращи собствеността върху изобретенията, може да се разглежда и като компенсация за собствениците им за публичното оповестяване и възможността трети страни да се възползват от тях. В същото време ускореното развитие в глобален аспект, сложността на технологичната среда, напредъкът в информационно-комуникационните технологии, съкръщаването на жизнения цикъл на продуктите, услугите, технологиите, създава трудности пред самостоятелното

⁴ Guertler, M., I. Michailidou, U. Lindemann. How to assess a company's open innovation situation? // journals.cambridge.org/dsj, Cambridge: Cambridge University Press, vol. 2, 2016, p. 1 [https://www.cambridge.org/core/terms]

⁵ Carraz, R., I. Nakayama, Y. Narayama. Openness, open innovation à la Chesbrough and intellectual property rights. pp. 209-234 [https://www.cambridge.org/core/terms]

осъществяване на иновационна дейност. Това налага търсенето на начини за сътрудничество. В хода на неговото реализиране, пазарните субекти могат да използват както резултати от собствената си интелектуална дейност, така и такива, представляващи чужда собственост и се придобиват при определени условия. Ускоряването на обмена изисква трансформиране на границите на организациите в порести, с цел по-лесно и бързо преминаване на идеи от и към организацията. Всичко това е от съществено значение, особено за по-малките стопански субекти, които са изправени пред сериозни ресурсни бариери и трудно могат да извършват самостоятелна развойна и изследователска дейност. В тази връзка наличието на възможност за закрилата на резултатите от творческата дейност на хората може да се разглежда като важен стимул за генериране на нови идеи и търсенето на начини и средства за трансформирането им в реални иновации, формиране на допълнителни конкурентни преимущества за отделните организации. От друга страна, инструментите за защита на интелектуалната собственост благоприятстват разпространението на нейните резултати, определят начините, по които те могат да бъдат използвани и в полза на други субекти и на практика се явяват предпоставка, насърчаваща развитието на отворените иновации.

В исторически аспект появата на интелектуалната собственост като понятие кореспондира с началото на промишлената революция в Англия, а малко по-късно получава разпространение и в други страни. През 1883 г. става факт Парижката конвенция, закриваща обектите на индустриалната собственост, а през 1886 – Бернската конвенция, акцентираща върху закрилата на произведенията на литературата и изкуството. През 1967 г. става факт Световната организация за интелектуална собственост (СОИС), като в приетата Конвенция за учредяването ѝ се дефинира обхвата на интелектуалната собственост, включващ съдържанието на Парижката и Бернската конвенция. През 1891 г. се сключва Мадридската спогодба за международна регистрация на марките, а близо век по-късно, през 1989 г. тя се допълва с Протокол към нея. В рамките на Парижката конвенция се сключва Хагска спогодба, чиято основна цел е чрез подаване на една заявка в международното бюро на СОИС в Женева да се получи изключителното право върху промишлен дизайн в рамките на избраните от заявителя държави от страните-членки на Хагската спогодба. Създаденото Европейско патентно ведомство (ЕПВ) в Мюнхен въз основа на влязлата в сила през 1977 г. Европейска патентна конвенция (Мюнхенска конвенция), администрира тази конвенция и дава възможност за подаване на заявка за патент само в едно ведомство. То прави експертиза и процедурата приключва с издаването на европейски патент. Специфичното тук е фактът, че в следствие този патент следва да получи и регистрация в съответствие с националните особености на страните, в които притежателят му иска да бъде използван.

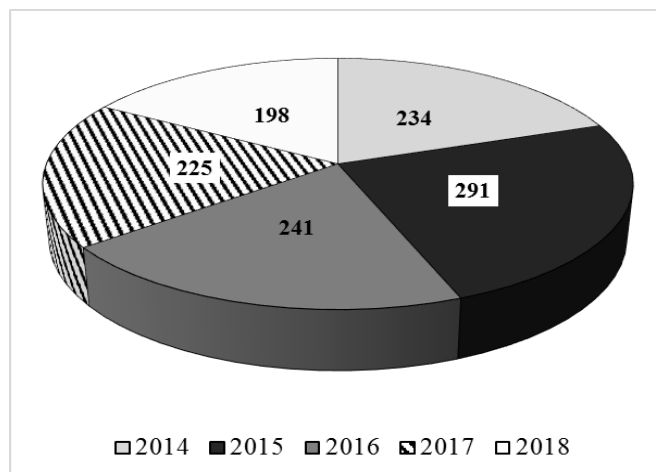
Към настоящия момент нормативната база на национално, регионално, международно равнище обезпечава желаната закрила на резултатите от интелектуалната дейност на хората, което можем да разгледаме като благоприятна предпоставка за развитието на отворени иновации.

3. РЕЗУЛТАТИ

В България през последните години се обръща все по-голямо внимание на въпросите, свързани с интелектуалната собственост и нейната закрила. Ето защо и у нас се спазват регламентите за закрилата ѝ, получили международно признание. Органът, регулиращ опазването на правата върху различните изобретения, дизайни, търговски марки и др., е Българското патентно ведомство (БПВ). В ежемесечно издавания от него бюлетин се

оповестяват новополучените защитни документи в национален аспект, както и европейски такива, регистрирани и на територията на нашата страна. Същевременно в него се описват още и документите, чието действие е прекратено по различни причини – изтичане на срока, невъзможност на притежателя им да ги поддържа, както и заявления, получили отказ да бъдат регистрирани.

Анализът на данните от годишните доклади на Българското патентно ведомство (БПВ) за периода 2014-2018 г. показват, че с най-висок брой патенти за изобретения се отличава 2015 г. Като цяло се отчита занижаване на подадените заявки за патентоване с 15% през 2018 г. в сравнение с 2014 г. и съответно с 32% спрямо 2015 г. (вж фиг. 1)

Фиг. 1. Регистрирани патенти за изобретения в България (2014-2018 г.)

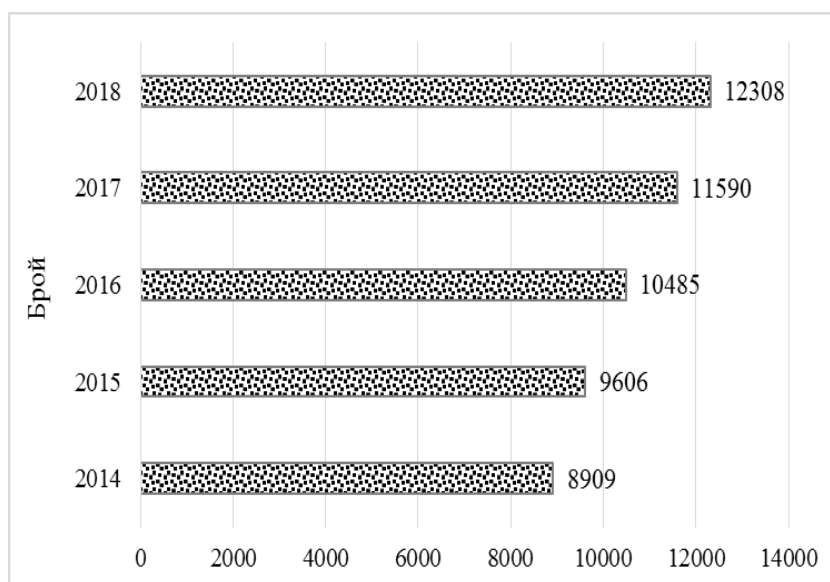
От гледна точка на националната принадлежност през целия разглеждан период приоритет имат българските заявки, формиращи от 89,8% (2017 г.) до 96% (2015 г. и 2016 г.) от всички. В резултат на това делът на чуждестранните заявки може да се определи като по-скоро незначителен (вж фиг. 2).

Фиг. 2. Разпределение на патентите за изобретения според произхода им (2014-2018 г.)

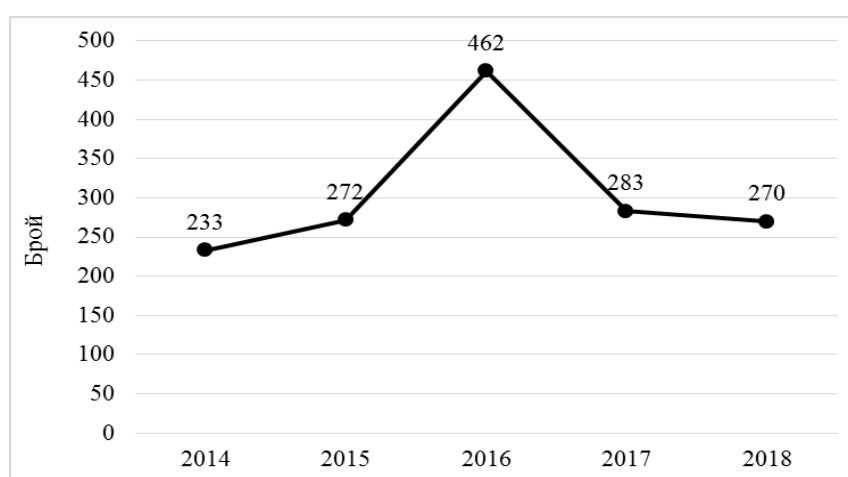
В същото време европейските патенти, притежаващи признание за действие и на територията на нашата страна, се увеличават през всяка следваща година от периода 2014-

2018 г. и към 31.12.2018 г. те са с 38% повече от отчетените към 31.12.2014 г. (вж фиг. 3) Това показва какъв е интересът на чуждестранни изобретатели към българския пазар, от една страна, а от друга страна – възможност да се използват чужди идеи и постижения за развитие на организациите в България. Може да се разглеждат още и като основа за възприемане модела на отворени иновации чрез внедряване на външни идеи в българската практика.

Фиг. 3. Европейски патенти с право на действие и в България (2014-2018 г.)

Динамика се отчита и при заявките за патентоване на полезни модели у нас, като до 2016 г. тя е в посока на увеличаването им и то с 98% през 2016 г. в сравнение с 2014 г. За съжаление, обаче, интересът драстично спада през следващите две години, като през 2018 г. той е в размер на едва 58% от този през 2016 г. Независимо от това, съпоставянето на данните сочи, че в края на 2018 г. са регистрирани с 16% повече заявки, отколкото в началото на разглеждания период (2014 г.) (вж фиг. 4).

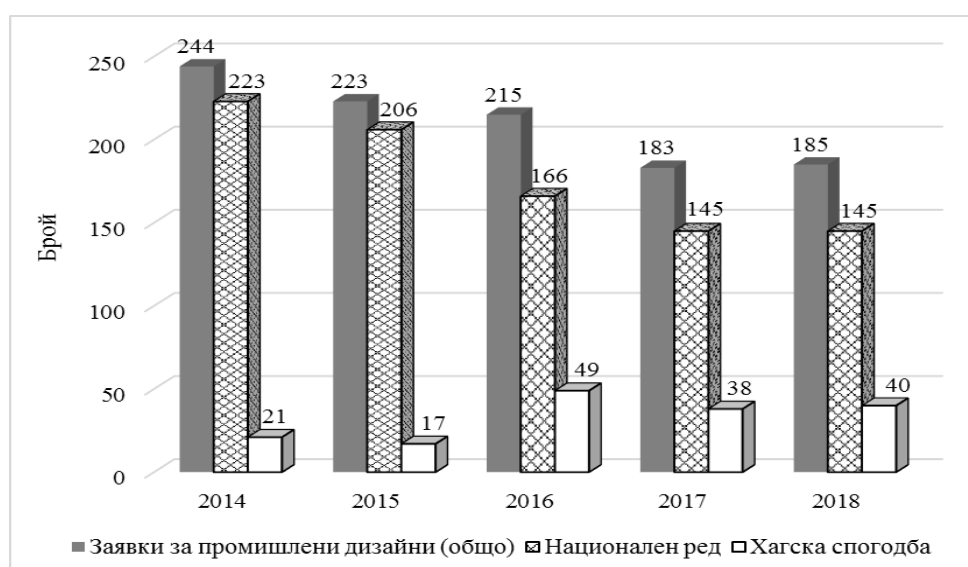
Фиг. 4. Динамика на броя на заявките за полезни модели в България (2014-2018 г.)

По отношение на патентите за полезни модели анализът на отчетените данни сочи запазване на тенденцията, наблюдавана при патентите за изобретения относно диференцирането им на български и чуждестранни (вж фиг. 5).

Фиг. 5. Разпределение на патентите за полезни модели в България според произхода на заявителите им (2014-2018 г.)

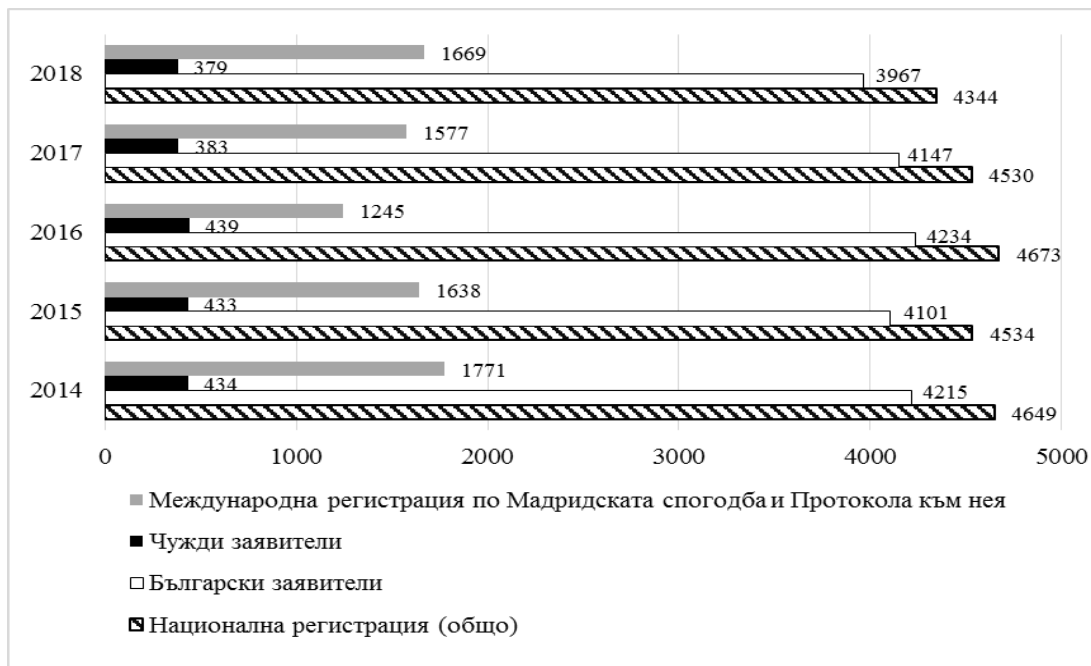
Спад се отчита и при регистрираните промишлени дизайни, въпреки че има значително по-малки размери в рамките на петгодишния период. В структурно отношение над 77% са регистрациите по националния ред за регистриране, а останалите са в съответствие с регламента на Хагската спогодба (вж фиг. 6).

Фиг. 6. Динамика в броя на заявките за промишлени дизайни в България (2014-2018 г.)

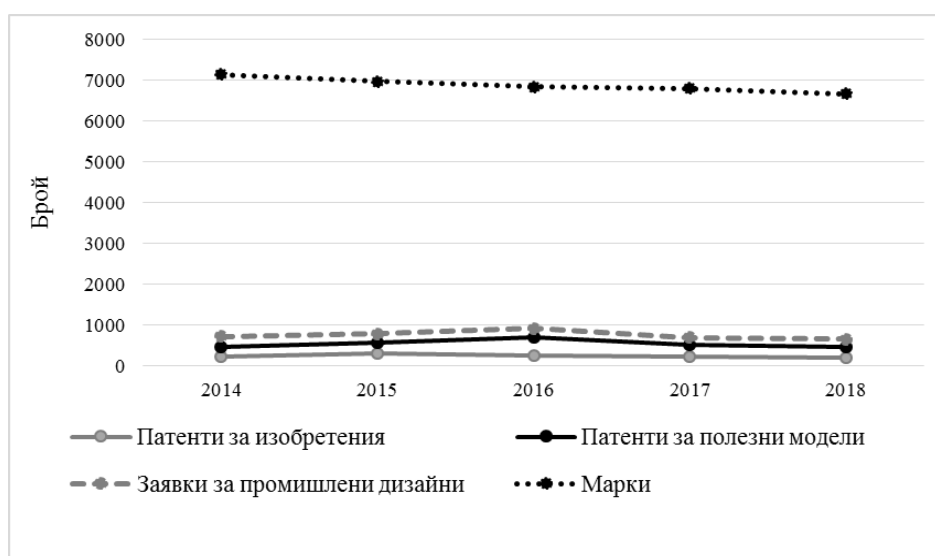
По-голям интерес се отчита при регистрацията на марки, като в рамките на периода 2014-2018 г. няма еднопосочна тенденция в динамиката им. С най-голям брой марки, регистрирани съобразно изискванията на националната регистрация, се отличава 2016 г., следвана от 2014 г., а с най-малък брой – 2018 г. При марките, получили международна регистрация по реда на Мадридската спогодба и Протокола към нея, към 31.12.2018 г. е

отчетен най-голям брой, а 2016 г. се характеризира с най-малък такъв. Сред заявленията за регистриране на марки по националната регистрация приоритет имат българските заявители – над 90% (вж фиг. 7).

Фиг. 7. Регистрирани марки в България (2014-2018 г.)

В обобщение на така представените данни следва да посочим, че с изключение на патентоването на полезни модели, се наблюдава занижаване броя на получените защитни документи у нас в края на разглеждания период (2018 г.) в сравнение с началото му (2014 г.). (вж фиг. 8) Предпоставките за това могат да бъдат различни, но основното, на което следва да обърнем внимание, е факта, че наличието на нови заявки за патентоване е предпоставка за развитие на иновационна дейност и обратно – липсата на такива може да се разглежда по-скоро като бариера за осъществяването ѝ.

Фиг. 8. Изменение в общия брой защитни документи по по видове в България (2014-2018 г.)

В същото време следва да определим като благоприятно наличието на патенти по Договора за патентно коопериране, европейски патенти, които са с право на действие и в България, регистрирани чужди марки и марки по реда на Мадридската спогодба и Протокола към нея, чуждестранни полезни модели, регистрирани промишлени дизайни по реда на Хагската спогодба, тъй като всички те могат да се разглеждат и като основа за осъществяване на отворени иновации у нас чрез използване на чуждестранния опит и достижения.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въпросите, свързани с интелектуалната собственост и нейната закрила датират от времето на промишлената революция в Англия. Тяхната актуалност продължава и до днес, тъй като се свързват с новите идеи и тяхното разпространение. Основно притеснение за творците е запазването на собствеността върху техните творения, което ограничава приложението им. Създаването на благоприятна нормативна база е начин за преодоляване на този недостатък. От друга страна, споделянето на новите идеи в различна степен на тяхната завършеност с други организации е предпоставка за развитие на отворени иновации. Последните се определят като съвременен начин за осъществяване на иновационна дейност. Причина за това е невъзможността по-малките организации у нас, например, да развият самостоятелни научно-изследователски дейности. Анализът на данните от БПВ за периода 2014-2018 г. сочат неблагоприятна тенденция в посока на занижаване броя на получените регистрации на различни заявки, с изключение на патентите на полезни модели. Това може да бъде обвързано с вида на организациите у нас, сред които преобладават малките и средни предприятия. Наличието на патенти по Договора за патентно коопериране, регистрирани чужди марки и чуждестранни полезни модели, от своя страна, са предпоставки за развитие на иновационна дейност, базирана на чуждия опит.

Запознаването с чужди идеи и опита, който имат чуждестранните заявители за закрила на своята интелектуална собственост на територията на България, достъпът до техните иновативни идеи и възможността за прилагането им в практиката на български организации е един от начините за внедряване на отворени иновации. Разработването на иновативни идеи, получаването на правна закрила, гарантираща ползи за създателите им, улеснява предоставянето им и на други, в резултат на което също подпомага формирането на благоприятна среда за осъществяване на отворени иновации.

6. ЛИТЕРАТУРА

- Carraz, R., I. Nakayama, Y. Narayama. Openness, open innovation à la Chesbrough and intellectual property rights. pp. 209-234 [<https://www.cambridge.org/core/terms>]
- Guertler, M., I. Michailidou, U. Lindemann. How to assess a company's open innovation situation? // journals.cambridge.org/dsj, Cambridge: Cambridge University Press, vol. 2, 2016, pp. 1-30 [<https://www.cambridge.org/core/terms>]
- Open innovation as a response to constraints and risks p. 170-200 [<https://www.cambridge.org/core/terms>]
- Vanhavebeke, W. Managing Open Innovation in SMEs. Cambridge: Cambridge University Press, June, 2017 [<https://www.cambridge.org/core/terms>]
- www.bpo.bg-bpo_godishen_otchet